مجلّه‌ی جغرافیا و توسعه‌ی ناحیه‌ای، شماره‌ی هجدهم، بهار و تابستان ۱۳۹۱

بررسی پراکنش فضایی جرم درمناطق هشت‌گانه‌ی شهر شیراز

مسعود تقوایی(استاد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه اصفهان، نویسنده‌ی مسؤول)
m.taghvaei@geo.ui.ac.ir
اصغر ضرابی(استاد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه اصفهان)
حبیب احمدی(دانشیار جامعه شناسی دانشگاه شیراز)
حسن بیک محمدی(دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه اصفهان)
بهنام مغانی رحیمی(دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه اصفهان)

چکیده

با گسترش کالبدی و جمعیتی شهرها، میزان جرم و بزه نیز به میزان قابل توجهی افزایش یافته است. این افزایش در کشور ایران، به ویژه در کلان شهرها، چشمگیر بوده است.افزایش بزه و جرم در کلان‌شهر شیراز نه تنها سیستم قضایی را با چالشی بزرگ روبرو نموده، بلکه از نظر فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی تنش زا و مخاطره آمیز بوده و هزینه های مادی و معنوی گسترده ای بر دوش جامعه نهاده است. از آن‌جا که شهر شیراز به عنوان متروپل جنوب، از این حیث در رده بالایی قراردارد، دراین پژوهش، ضمن بررسی پراکنش فضایی جرم وبزه و شناسایی مکان‌های بحران خیز در بین مناطق و نواحی شیراز به ارزشیابی شرایط محیطی شهر در میزان جرم و بزه پرداخته شده است. روش تحقیق در پژوهش حاضر از نوع کاربردی است که برای جمع آوری داده ها از روش‌های اسنادی، پیمایشی، تحلیلی و علّی استفاده شده است. جامعه‌ی آماری تحقیق شامل تمام زندانیان زندان‌های پنج‌گانه‌ی شهر شیراز است و تعداد نمونه‌ی مورد بررسی چهارصد و پنج تن بوده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که تراکم جمعیت در بروز جرم نقشی اساسی دارد. همچنین، بین ارتکاب جرم و ویژگی‌های محل جرم مانند شلوغی در برخی از جرایم مانند جرایم علیه اشخاص، تاریکی و خلوتی ارتباط معناداری وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: جرم، پراکنش فضایی، بخش مرکزی، شهر شیراز.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۱۰/۳۰   تاریخ تصویب:۱۳۹۰/۶/۸

۱. درآمد

از آنجا که بیشتر جوامع با میزان غیر قابل تحمل جرم و بزه روبرو هستند، این مسأله به یکی از نگرانی‌های بشر امروزی تبدیل شده است (Ackerman, 2004, 423)، در این میان شهرهای پر ازدحام کنونی همچنان که بر دامنه‌ی آسایش انسان افزوده اند، محدودیت‌ها و فشارهای گوناگونی نیز به بار آورده اند. وجود کج‌روی‌ها و بزه‌کاری‌ها و بیماری‌های روانی از مظاهر زندگی شهری است (شیعه،۱۳۷۷: ۲۲). شناسایی عوامل بروز جرم و سعی در از بین بردن یا کاهش اثرات آن، مهمترین راهکار پیشگیری و کاهش ناهنجاری شناخته شده است. اندیشمندان دریافته‌اند مکان، انسان و زمان، سه عنصر اصلی شکل گیری ناهنجاری‌های اجتماعی‌اند. تفاوت در ساختار مکانی و خصوصیات رفتاری، در کنار عامل زمان، موجب می‌شود تا توزیع فضایی جرایم در سطح شهر یکسان نباشد و در برخی مناطق به دلیل ویژگی‌های حاکم بر آن و خصوصیات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ساکنان، ارتکاب جرم بیشتر باشد. نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که بیشتر، بزهکاران در انتخاب مکان و زمان جرم غالباً منطقی عمل می‌کنند و به دنبال کم خطر ترین و مناسب ترین فرصت‌ها و شرایط برای بزهکاری هستند. بدین ترتیب در محدوده‌ی شهرها کانون‌هایی شکل می‌گیرد که دارای فرصت‌ها و اهداف مجرمانه‌ی بیشتر و به دنبال آن جرایم بیشتری است (کلانتری، ۱۳۸٦: ٧٦).

با هجوم مهاجران، گسترش بی رویه‌ی شهرها و دگرگونی‌های گسترده ناشی از آن، میزان ارتکاب جرم و جنایت نیز به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش یافته است. در این میان، کلانشهر شیراز، جمعیت ناهمگن قابل توجه از خرده فرهنگ‌های قومی و ساکنان غیر بومی(روستایی، شهری وعشایری)، اقشار و طبقات مختلف اجتماعی، اقتصادی، شغلی و اداری را در خود جای داده است. همچنین سابقه‌ی تاریخی، مرکزیت منطقه‌ای، وسعت جغرافیایی، میزان بالای مهاجر پذیری و همسایگی با استان‌های جنوبی، این شهر را به محلی مناسب برای ارتکاب انواع جرایم تبدیل کرده است. در مقام مقایسه، آمار زندانیان و میزان بزهکاری در کشور ما نسبت به تعداد زیادی از کشورها رقم بیشتری را نشان می دهد (رتبه‌ی دهم ایران از نظر تعداد زندانیان در بین کشورهای جهان بیانگر این موضوع است). در این میان، شهر شیراز نیز به دلایلی چند مانند: تنوع فرهنگی به دلیل جذب مهاجر از اقصی نقاط کشور، نزدیکی به استان‌های جنوبی، عوامل کالبدی، اقتصادی و اجتماعی با جرم و جنایت فراوانی روبرو است. از طرف دیگر تعداد زندانیان شیراز از

۲۰۸ در هر صد هزار تن در سال ۱۳۸۵ به ۲۳۷ تن در سال ۱۳۸۷ افـزایش یافتـه اسـت (آمـار و اطلاعـات مربوط به سازمان زندان‌هـا). به عبارتی به فاصله کمتر از دو سال تعداد زندانیان شیراز در حدود پانزده درصد افزایش یافته است. با توجه به آمار رسمی و غیر رسمی، میزان ارتکاب جرایم در شهر شیراز رو به افزایش است که این مسأله علاوه بر تحمیل هزینه‌هـای مـادی فـراوان، موجـب حـس نـاامنی، تـرس و بـدبینی شهروندان نیز شده است (مغانی، ۱۳۸۹: ۵). به این ترتیب، دست‌یابی به راهکارهایی برای کنتـرل و مقابلـه با این ناهنجاری، ضروری است. بدون شک، شناخت عوامل مکانی موثر در وقوع جرم و سعی در حـذف عوامل تسهیل کننده محیطی، تأثیر زیادی در افزایش ایمنـی و کـاهش نـرخ جـرم در سـطح شـهر شـیراز می‌تواند داشته باشد. از سوی دیگر مدیران شهری نیز می‌تواننـد، عوامـل کالبـدی و زمینـه‌هـای فرهنگـی، اجتماعی و اقتصادی موثر بر وقوع جرایم را تحلیـل و بـرای از بـین بـردن یـا کـاهش آثـار ایـن شـرایط برنامه‌ریزی کنند.

۱-۱. مسأله‌ی پژوهش

افزایش تصاعدی و بی سابقه‌ی جرم و بزهکاری در کلان‌شهرهای ایـران و از جملـه شـیراز، دسـتگاه قضایی و انتظامی کشور را با چالشی بزرگ روبرو ساخته و جهت کشف، تعقیب، دسـتگیری و نگهـداری مجرمان رسیدگی‌های قضایی و مجازات آنها، هزینه‌های کلانی بر جامعه تحمیل می شـود. مهمتـر از ایـن مسأله این که باعث ایجاد حس بدبینی، ناامنی، هراس اجتماعی، ترس از جرم[1]، دلهره و آشفتگی شهروندان شده و نشاط و پویایی جامعه را خدشه دار می سازد.

دیدگاه غالب روان‌شناسی اجتماعی در مورد انسان، محیط و رفتار اجتمـاعی، ایـن اسـت کـه محـیط زمینه‌ی کنش انسانی و مراحل گوناگون اندیشیدن را شکل می‌دهد. روی هم رفته میان افراد و محیطی کـه در آن زندگی می کنند، هماهنگی کافی دیده می‌شود (احمـدی،۱۳۸۲: ٤٥). از آن‌جا که محیط، انسان و زمان عناصر مهم جرم هستند، از این رو با درک صحیح قواعد و منطق مجرمین در انتخاب مکان، زمـان و نـوع رفتار مجرمان، می توان نسبت به جلوگیری از وقوع جرم اقدام نمود (کلانتری، ۱۳۸۰: ۳). از آن‌جا که مسائل مربوط به جرم و بزه را عمدتاً در حیطه‌ی کار علوم اجتماعی می داننـد، جغرافیـا و برنامـه ریـزی شـهری

1. Fear Of Crime

نتوانسته است جایگاه خود را چندان مشخص سازد (رحیمی، ۱۳۸۵: ۵). بنـابراین، لـزوم توجـه بـه مـسائل طبیعی، اقتصادی، نوع و شکل سکونت‌گاهها ضروری است (مافی،۱۳۸۰: ۱۳۳).

۱-۲. اهداف پژوهش

در این تحقیق سعی شده است علاوه بر بررسی پراکنش فضایی جرم در مناطق مختلف شـهر شـیراز، ارتکاب بزهکاری را با شرایط مکانی آن مورد بررسی و آزمون قراردهد. از این رو تحقیق حاضـر اهـداف زیر را مورد توجه قرار می دهد:

– کشف و شناسایی مکان‌های جرم خیز شیراز، یعنی محدوده هایی از شهر که بیشترین بزهکـاری هـا در آن اتفاق می افتد؛

– ارزشیابی شرایط و کیفیت مکان‌های جرم خیز در رفتار و فعالیت‌های مجرمانه و غیر قانونی.

زمان تحقیق زمستان ۱۳۸۷ و مکان آن زندان‌های پنج‌گانه‌ی شیراز یعنی زندان مرکزی، زنـدان نظـام و کانون، مجتمع حرفه آموزی و کار درمانی، بازداشتگاه موقّت و بازداشتگاه مرکزی بوده است.

۱-۳. فرضیات تحقیق

فرضیه های اصلی تحقیق عبارت‌اند از:

– بین تراکم جمعیت در مناطق مختلف و تعداد جرایم ارتباط معنی دار وجود دارد؛

– به نظر می رسد میان ویژگی های محیط نواحی شهری مانند محیط‌های خلـوت، تاریـک شـلوغ بـا تعداد جرم ارتباط معناداری وجود دارد.

۱-٤. روش تحقیق

روش تحقیق از نوع کاربردی است که برای جمـع آوری داده هـا از روش‌هـای اسـنادی، پیمایـشی، تحلیلی و علّی استفاده شده است. جامعه‌ی آماری تحقیق شامل همه زندانیان زندان‌های پـنج‌گانـه‌ی شـهر شیراز است. تعداد نمونه‌ی مورد بررسی چهارصد و پنج تن بوده است و بـرای بـرآورد حجـم نمونـه: از رابطه‌ی کوکران استفاده شده است:

رابطه‌ی (۱)

$$\left(n = \frac{Nt^{۲}\ S^{۲}}{Nd^{۲} + t^{۲}S^{۲}} \right)$$

کل جمعیت آماری = N

حدود اطمینان t = ۱/۹٦

فاصله‌ی اطمینان برای دقّت احتمالی d = ۰/۰۵

همچنین علاوه بر تهیه‌ی پرسشنامه و تکمیل آن در زندان‌های پنج گانه‌ی شیراز، پرونده‌های جنایی شهر شیراز طیّ یک دوره‌ی پنج ساله (۸٦-۱۳۸۲) مورد بررسی قرار گرفت. به دلیل تعداد زیاد مجرمان و نبود امکان ملاقات با همه‌ی آنها، همچنین محدودیّت‌های مالی و زمانی و قابل اجرا نمودن پژوهش از روش نمونه گیری طبقه‌ای تصادفی استفاده شد. به نظر پیتر هاگت در بررسی‌های جغرافیایی، از سه روش تحلیل فضایی، اکولوژیکی و یا ناحیه‌ای می‌توان استفاده کرد که در این تحقیق، علاوه بر تحلیل فضایی(نحوه پراکندگی جرم و تفاوت‌های موجود بین آن در بین مناطق هشت‌گانه‌ی شهر شیراز) از تحلیل اکولوژیک (رابطه‌ی جرم و مجرم با محیط شهری شیراز) نیز استفاده شده است. همچنین از دو شیوه‌ی متداول در بررسی های فضایی جرم یعنی «تحلیل هم‌بستگی» و «فرصت های جرم» استفاده شده است.

۱-۵. سابقه و مبانی نظری

نقاط جرم خیز از اوایل قرن نوزدهم مورد توجه قرار گرفتند، در این زمان به خاطر انقلاب صنعتی مرحله‌ی جدیدی از شهر گرایی ظاهر شد که باعث شد مطالعه و بررسی نقاط جرم خیز به طور روز افزونی افزایش یابد (Cozen ،2005 : 7). ولی توجه اساسی به مطالعه‌ی مکان جرم خیز از پایان قرن بیستم بوده است (Cook, 2000:215).

جامعه شناسان مکتب شیکاگو چون پارک و برگس در آغاز قرن بیستم، در بیان انحرافات اجتماعی بر متغیّرهایی نظیر زبان، قومیّت، مهاجرت، حوزه های سکونتگاهی و تراکم جمعیت تمرکز کردند (احمدی،۱۳۸۷: ۵۵).

از دهه‌ی ۱۹۹۰ توجه روز افزونی به تحقیقات مربوط به جرم و مکان در محافل علمی جهان صورت گرفته است، که به نظر می رسد مواردی مانند افزایش بزهکاری، استفاده از ابزارهای جدید در تحلیل فضایی جرم مانند GIS و تئوری‌های مکانی جرم در این زمینه دخیل بوده باشد (کلانتری، ۱۳۸۰ :٤۹).

آنچه روشن است برخی مکان‌ها به دلیل ویژگی‌های کالبدی و محیطی و همچنین خصوصیّات اجتماعی -فرهنگی، اقتصادی ساکنان آن، امکان و فرصت بیشتری برای وقوع جرم دارند. بر عکس برخی مکان‌ها مانع و باز دارنده فرصت‌های مجرمانه هستند و همین موضوع سبب شده است تا در دو دهه‌ی گذشته سیاست‌مداران و محققان به مکان و زمان جرم جهت کنترل و جلوگیری از بروز جرم توجه ویژه ای نشان دهند. (Meagan, 2004:12). بنابراین، شناسایی شرایط مکانی به وجود آورنده این فرصت‌ها و ارایه‌ی رهنمودهایی برای تغییر این شرایط و تبدیل آن به فضاهای مقاوم در برابر بزهکاری‌های اجتماعی از مهمترین اهداف پژوهش‌های جغرافیایی و فضایی جرم و جنایت در شهرها محسوب می شود. در ضمن با توجه به گسترده بودن تعداد جرایم ارتکابی و با احتساب سنخیت با موضوع، مجموع جرایم ارتکابی به شش گروه زیر تقسیم شد (جدول ۱).

جدول ۱. تقسیم بندی جرایم و مصادیق آن

جرایم	مصادیق
علیه اموال ومالکیت (جرایم یقه سفیدان)	چک بلا محل،کلاهبرداری،خیانت در امانت، اختلاس، فروش مال غیر، تصرف عدوانی
علیه مصالح وآسایش عمومی	رشوه، جعل، اخاذی، اخلال در نظم عمومی
جرایم علیه اشخاص	قتل، ضرب، جرح، آدم ربایی، توهین
علیه خانواده وعفت عمومی	زنا، لواط، فیلم مبتذل، عدم پرداخت نفقه، ورود به عنف
جرایم مربوط به مواد مخدر	حمل، نگهداری وقاچاق مواد مخدر
جرایم مربوط به سرقت	سرقت از مغازه،منزل، اتومبیل، لوازم اتومبیل، دام وکیف زنی

مأخذ: مطالعات نگارنده با مشاوره دکتر سالاری از استادان حقوق دانشگاه شیراز

۲. یافته‌ها

۲-۱. روش اکولوژیک با استفاده از تحلیل هم‌بستگی

در تحلیل اکولوژیکی مناسبات و روابط مشترک بین انسان و محیط و تبیین وابستگی‌های آنها، مورد تأکید قرار می‌گیرد (رحیمی،۱۳۸۵: ۵). در تحقیق حاضر که نوعی تحلیل اکولوژیک به حساب می آید

وابستگی و روابط مشترک انسان (مجرم یا فرد کجرو) و محیط شهر شیراز مورد بررسی قرار گرفت که در آن از شیوه تحلیل هم‌بستگی برخی مشخصه های اجتماعی و اقتصادی و کالبدی با استفاده از داده های جمع آوری شده از طریق پرسش نامه و مصاحبه انجام می گیرد.

۲-۱-۱. نوع و میزان جرایم

تعداد هر یک از شش گروه اصلی جرم، نشان می‌دهد که سرقت بیشترین میزان را در بین دیگر جرایم داراست. به عبارتی از کل مجرمین ۲۱/۸ درصد از آنها کسانی هستند که اقدام به سرقت از منزل، خودرو، مغازه و سرقت دام نموده اند. در مرتبه‌ی دوم جرایم علیه اشخاص مانند قتل، ضرب، جرح، درگیری و آدم ربایی قرار گرفته به گونه‌ای که ۲۱/۵ درصد از مجرمان را این افراد تشکیل می دهند. ۲۰/۵ درصد جامعه‌ی مورد مطالعه مجرمینی هستند که جرم آنها علیه مالکیت و اموال مردم (جرایم یقه سفیدان) بوده است. مانند چک بلامحل،کلاهبرداری، اختلاس، خیانت در امانت و تصرّف عدوانی بوده است.جرایم مربوط به مواد مخدر ۱۶/۶درصد از میزان جرایم را به خود اختصاص داده است. یعنی کسانی که اقدام به خرید و فروش،نگهداری وحمل مواد مخدّر نموده اند. ۱۰/۶درصد از جرایم نیز علیه مصالح و آسایش عمومی بوده است. به عبارتی این افراد کسانی بوده اند که اقداماتی غیر قانونی مانند رشوه، جعل و اخاذی نموده اند. در نهایت ۸/۹ درصد از جرایم مربوط به خانواده و عفت عمومی از قبیل لواط، زنا، ترک نفقه، خرید و فروش فیلم مبتذل نموده اند(جدول۲).

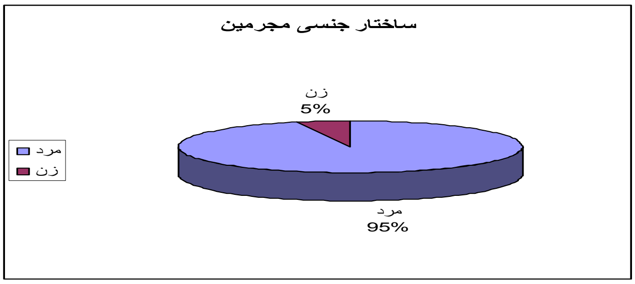
جدول ۲. تعداد و درصد گروههای شش‌گانه‌ی جرایم

جرایم	تعداد	درصد
علیه اموال ومالکیت	۸۳	۲۰/۵
علیه مصالح وآسایش عمومی	٤۳	۱۰/٦
جرایم علیه اشخاص	۸۷	۲۱/۵
علیه خانواده وعفت عمومی	۳٦	۸/۹
جرایم مربوط به مواد مخدر	٦۷	۱٦/٦
جرایم مربوط به سرقت	۸۸	۲۱/۸
جمع	٤۰۵	۱۰۰

۲-۱-۲. ساختار جنسی مجرمان

بررسی نمونه های مورد مطالعه نشان می‌دهد که بخش زیادی از جرایم، یعنی ۹۵ درصد از آن، متعلق به مردان و تنها پنج درصد از مجرمان جامعه مورد پژوهش را زنان تشکیل می دهند که گرایش قابل توجهی به ارتکاب جرم در سنین جوانی وجود دارد، به نظر می رسد مواردی از قبیل بی‌کاری در این مسأله مؤثر است(نمودار ۱).

نمودار ۱. ساختار جنسی مجرمین

۲-۱-۳. بعد خانوار

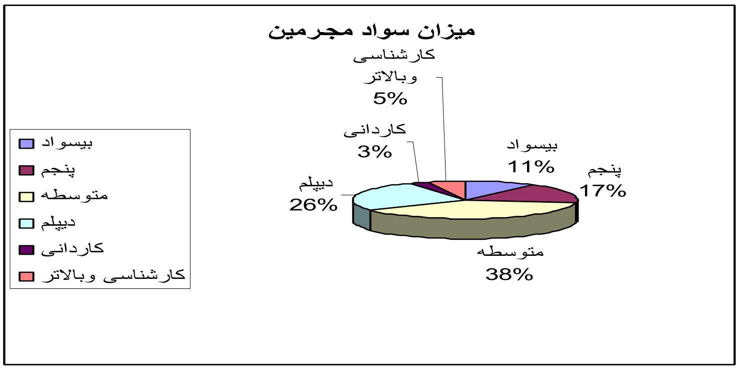
تحقیقات گذشته ارتباط مستقیم و نزدیک بعد خانوار و نقش آن در ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی را تأیید نموده است.پژوهش حاضر نشان داد که متوسط بعد خانوار پاسخ گویان ٥/٤ تن و در مقایسه با اندازه‌ی متوسط خانوار در شهر شیراز در سال ۱۳۸۵، که رقمی معادل ۳/۹ تن بوده است ۱/۵ واحد بیشتر است. این رقم قابل توجه، نشان دهنده‌ی آن است که در مقایسه با متوسط بعد خانوارهای شیرازی مجرمین مورد بررسی از وضعیّت فوق العاده نامناسبتری از لحاظ تعداد و تراکم جمعیت برخوردار بوده اند.

۲-۱-٤. سواد

حدود ۱۰/٦ درصد از مجرمان بی‌سواد، هفده درصد نیز دارای مدرک پنجم ابتدایی بوده اند، بیشترین فراوانی از آن کسانی بوده است که دارای مدرک سوم راهنمایی و متوسطه بوده اند. به عبارتی ۳۸/۳ درصد پاسخگویان دارای مدرک سیکل بوده اند.بیست و شش درصد از پاسخ‌گویان دارای مدرک دیپلم، ۲/۷ درصد کاردانی و فقط ٥/٤ درصد دارای مدرک کارشناسی و بالاتر بوده اند.

میزان سواد گروههای شش‌گانه متغیّر است. کمترین میزان سواد مربوط به جرایم سرقت و مواد مخـدر است و بالاترین میزان نیز به جرایم علیه مالکیت واموال یعنـی چـک برگـشتی، کلاهبـرداری، خیانـت در امانت، اختلاس، تصرف عدوانی و فروش مال غیر اختصاص یافتـه و پـس از آن جـرایم علیـه مـصالح و آسایش عمومی است که همراه با جرایم علیه خانواده و عفت عمومی بـالاترین سـطح سـواد را بـه خـود اختصاص داده اند (نمودار۲ و جدول ۳).

نمودار ۲. میزان سواد مجرمین

جدول ۳. میزان سواد در گروههای شش‌گانه‌ی جرم

سواد / نوع اتهام	بی‌سواد		پنجم		سیکل		دیپلم		کاردانی		کارشناسی وبالاتر		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
علیه مالکیت	٦	٧/٢	٩	١٠/٨	٢٣	٢٧/٧	٣٥	٤٢	٥	٦	٥	٦	٨٣	١٠٠
علیه آسایش عمومی	–	–	٥	١١/٦	١٣	٣٠/٢	١٥	٣٤/٨	٥	١١/٦	٥	١١/٦	٤٣	١٠٠
علیه اشخاص	١١	١٢/٦	٢٠	٢٣	٣٠	٣٤	٢٠	٢٣	١	١/١	٥	٦	٨٧	١٠٠
علیه عفت عمومی	–	–	٢	٥/٤	١٧	٤٦	١٣	٣٥	–	–	٥	١٣/٥	٣٧	١٠٠
مواد	١٤	٢١	١٧	٢٥/٣	٢٢	٣٣	١٢	١٨	–	–	٢	٣	٦٧	١٠٠
سرقت	١٢	١٤	١٦	١٨/٢	٥٠	٥١	١٠	١١	–	–	–	–	٨٨	١٠٠
جمع	٤٣	١٠/٦	٦٩	١٧	١٥٥	٣٨/٣	١٠٥	٢٦	١١	٢/٧	٢٢	٥/٤	٤٠٥	١٠٠

۲-۱-۵. شغل

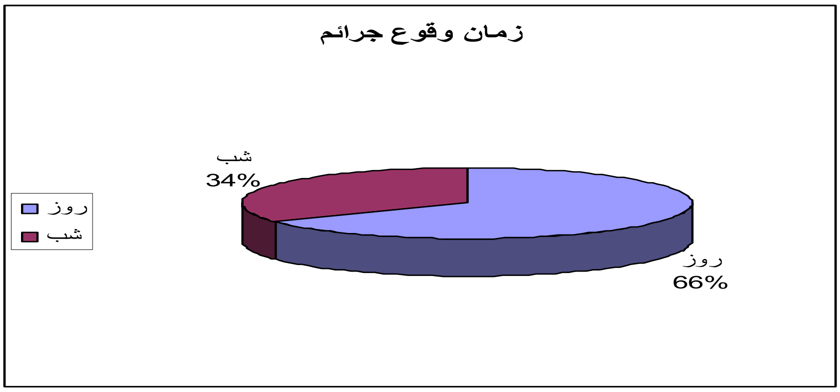
از میان مجرمین، حدود ۳۸ درصد قبل از آن‌که به ندامتگاه برده شوند بی‌کار بوده و هیچ گونـه شـغلی نداشته اند، ۲/۲ درصـد دارای شـغل دولتـی از قبیـل کارمنـد بانـک، کارشـناس فنـی دادگـستری و بقیـه سازمان‌های اداری بوده اند که اتهام آنها مواردی از قبیل اختلاس، رشوه و غیره بوده اسـت. ۱/۲ درصـد از مجرمین بازنشسته بوده اند، به عبارتی این مطلب نشان دهنده‌ی پایین بودن میزان جرم در گروههای سـنی بالاست. بیشتر پاسخ دهندگان یعنی بیش از پنجاه و هشت درصد مجرمین کـسانی بـوده انـد کـه قبـل از دستگیری دارای شغل آزاد از قبیل رانندگی، صافکاری، مکانیکی، فروشنده، کارگر ساده، آهنگـر، تراشـکار، دامدار و غیره بوده اند. ترکیب اشتغال مجرمان بیانگر واقعیّت‌های دیگری نیز هست. بیش از بیست درصد از کسانی که به خاطر اعمال منافی عفت با جنس مخالف دستگیر شده انـد راننـده، بوتیـک دار، خـدمات رایانه‌ای و موبایل بوده اند، همچنین تعداد قابل توجهی از قاچاق‌چیـان مـواد مخـدر (حـدود ۲۵درصـد) را رانندگان سبک و سنگین تشکیل می داده‌اند که بیشتر این افراد به جابه جایی و یا حمل بـار بـه شـهرهای کرمان، زاهدان، نی ریز، لار، فسا، بندرعباس، سیرجان و غیره تردد داشته و همراه با فعالیت مجاز به فعالیت غیرقانونی نیز می‌پرداختند. حدود نیمی از کسانی که به دلیل کلاهبرداری صدور چک و دیگر جرایم مـالی دستگیر شده اند، بازاری بوده و در خرید و فروش کالا چه به صـورت عمـده و چـه بـه صـورت خـرد مشغول بوده اند.

۲-۱-٦. زمان وقوع جرایم

در مجموع، حدود شصت و شش درصد از مجرمین زمان ارتکاب جرم خود را در ساعات روز اعلام داشته اند و ۳٤ درصد بقیه وقوع خود را شب ذکر نموده اند. زمان وقوع جرم و بزهکـاری در گـروه‌هـای شش‌گانه‌ی جرم متغیر است به گونه‌ای که حدود نود و چهار درصد از جرایم مربوط به مالکیـت و امـوال در طول روز اتفاق افتاده است. همچنین حدود هشتاد درصد جرایم علیه اشخاصماننـد: ضـرب، جـرح، قتل، آدم ربایی در طول روز اتفاق افتاده است. همچنین حدود هفتاد درصد از جرایم مربوط بـه مـصالح و آسایش عمومی مانند: رشوه جعل، اخاذی، قمار بازی در طول روز اتفاق افتاده اسـت. بـیش از ۵۸ درصـد جرایم مربوط به خانواده و عفت عمومی در طول روز اتفاق افتاده است. از طرف دیگر، حدود ٦۳ درصـد

از افرادی که مرتکب سرقت شده اند، زمان ارتکاب جرم خود را در طول شب ذکر نموده انـد. عـلاوه بـر این بیش از پنجاه و پنج درصد مجرمان مربوط به مواد مخدر نیز زمان جرم خـود را در طـول شـب ذکـر کرده‌اند (نمودار ۳).

نمودار ۳. زمان وقوع جرایم

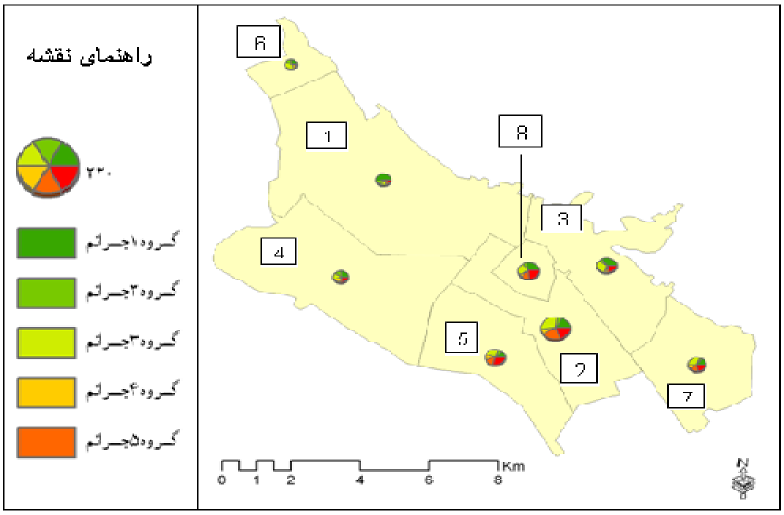
۲-۲. روش فضایی با استفاده از تحلیل فرصت های جرم

در تحلیل فضایی به کمک قوانین آمار و ریاضی، نحـوه‌ی پراکنـدگی مکـانی پدیـده هـا، وابـستگی و تفاوت های موجود بین پدیده ها (مجموعه‌ی عوامل طبیعی و انسانی) بررسی می‌شود (رحیمـی،۱۳۸۵: ۵). در این تحلیل، نحوه‌ی پراکنش فضایی جرم، چگونگی وقوع جرایم در قسمت های مختلف شـهر و عوامـل فضایی- مکانی مؤثر در پراکندگی جرایم مورد بررسی قرار می گیرد.

۲-۲-۱. توزیع فضایی محل وقوع جرایم در مناطق هشت‌گانه

نحوه‌ی پراکنش محل ارتکاب جرایم در محدوده‌ی مناطق هشت‌گانه‌ی شیراز و چهل و هفت ناحیه داخلـی آن بیانگر نکات مهم و اساسی است که به‌آن اشاره می شود. مناطق متراکم شهر یعنی منطقه‌ی دو با ۲۸/۷ درصـد جرم و منطقه‌ی هشت (بافت قدیم) با حدود پانزده درصد، رقم بالایی از جـرم را بـه خـود اختـصاص داده انـد. منطقه‌ی دو با تراکم ۱۴۸/۶ و بافت قدیم با تراکم ۱۴۷/۲ بیشترین ناهنجاری های اجتماعی را به خود اختـصاص داده اند. به عبارت دیگر، حدود نیمی از جرایم کل شهر شیراز در این دو منطقه رخ داده است (نقشه‌ی شماره ۱).

نقشه ۱. توزیع جرایم شش‌گانه در مناطق هشت‌گانه‌ی شهرداری شیراز

بیشترین جرم منطقه دو مربوط به نقاطی مانند شیخ علی چوپان، دهپیاله و کوزه گری است که ساکنان آن را بیشتر مهاجرینی تشکیل می دهند که در دهه های چهل وپنجاه در این مکان اولین زاغه های شیراز را ایجاد می کنند که از لحاظ بافت و ساختار کالبدی مانند کیفیت محیط مسکونی، معابر دارای وضعیتی آشفته و نابسامان‌اند. علاوه بر نواحی بالا، بافت قدیمی شهر (منطقه‌ی هشت) نیز از لحاظ کیفیت محیط مسکونی، معابر، فضای سبز، دارای وضعیتی نامناسب است. کوچه های تنگ و متراکم که تردد در آن به سختی امکان پذیر است، همچنین بافت فرسوده مسکونی عملاً باعث شده است که این منطقه‌ی شهری جذابیت زندگی را از دست بدهد. به عبارتی، می توان گفت ساکنان اصلی این منطقه بیشتر این محدوده را ترک و در محل دیگری سکنی گزیده‌اند و این موضوع سکونت مهاجران فقیر، به ویژه افاغنه، را فراهم ساخته است.

پس از این دو منطقه، منطقه‌ی سه قرار دارد که با تراکم ۱۰۵/٤، حدود سیزده درصد از میزان جرایم ارتکابی را به خود اختصاص داده است. قرار داشتن بخشی از بازار شیراز در این منطقه و محله‌ی قدیم سعدی در این رقم قابل توجه، دارای نقشی مهم است. از طرفی محله‌ی سعدی که از لحاظ بافت و ساختار کالبدی، کیفیت محیط مسکونی و شبکه‌ی معابر دارای وضعیتی نامناسب است. دارای جرایم

بی‌شماری به ویژه جرایم مربوط به «علیه اشخاص» است. از طرف دیگر، حجم قابل توجه تبادلات تجاری در خیابان تیموری و خیابان های مجاور، این منطقه را به یکی از نقاط جرم خیز،در مسائل مالی تبدیل کرده است.

پس از این منطقه، بیشترین جرم ارتکابی مربوط به منطقه‌ی پنج است جایی که با تراکم ۹۷/۳ حدود ۱۱/٦ درصد از جرایم ارتکابی را به خود اختصاص داده است. در این منطقه نقاطی مانند عادل آباد، پانصددستگاه ارتش وکوشک میدان قرار دارد که از لحاظ کالبدی، اقتصادی، اجتماعی دارای وضعیتی نامطلوب‌اند شکل گیری این نواحی نیز در دهه های چهل و پنجاه صورت گرفته است، یعنی زمانی که حاشیه نشینان به دور از نظارت مدیران شهری و بدون هیچ گونه مزاحمتی با ارزانترین مصالح زاغه های خود را ایجاد می نمایند.

پس از این منطقه، منطقه هفت قرار دارد که با تراکم ۸۳/٦ حدود ده درصد از جرایم ارتکابی را به خود اختصاص داده است. در این منطقه نقاطی مانند شریف آباد پودنک، سهل آباد و بریجستون دارای بیشترین جرایم هستند. بیشتر ساکنان این نقاط نیز مهاجرینی هستند که در سه و چهار دهه اخیر در این مکان سکنی گزیده اند.

پس از این منطقه، منطقه‌ی چهار قرار دارد که با جمعیتی بالغ بر ۲٦٦۰۳۲ تن تنها ده درصد از میزان جرایم را به خود اختصاص داده است که می‌توان گفت که همراه با مناطق یک و شش از کمترین میزان جرایم برخوردار است. منطقه‌ی یک با تراکم ٤٦/۱ و جمعیتی بالغ بر ۱۸۷٦۲۸ تن تنها ۸/۲ درصد از جرایم را به خود اختصاص داده است. وجود محلات مرفه شهری مانند فرهنگ شهر، معالی آباد، قصرالدشت، ارم، بولوار چمران، خیابان ساحلی غربی از میزان جرایم آن کاسته است. افزون بر این، وجودباغات قصرالدشت در این منطقه نه تنها یک محیط دل انگیزی ایجاد نموده، بلکه با کاهش تراکم جمعیت و فعالیت موجبات کاهش ناهنجاری های اجتماعی را نیز فراهم آورده است.

پس از این منطقه، منطقه‌ی شش قرار دارد که با تراکم ۵۹،۲ در شمال جغرافیایی شهر شیراز قرار گرفته و فقط پنج درصد جرم شیراز را به خود اختصاص داده است. این منطقه نیز همانند منطقه‌ی یک مکان زندگی ساکنان مرفه شهری است که به دور از هیاهووفشردگی جمعیت با محیطی دل انگیز وآب

وهوای مناسب به حیات شهری خود ادامه می‌دهند. بنابراین، می توان دریافت که به موازات افزایش تعـداد جمعیت و به ویژه تراکم جمعیت و فعالیت ها میزان ناهنجاری افزایش می یابد.

به طور کلی در تحلیل ویژگی‌های مناطق هشت‌گانه‌ی شیراز در میزان جـرم، از نظریـات زیـر مـی تـوان استفاده نمود:

-نظریه‌ی ارتباط جرم با تراکم جمعیت و فعالیت: در تحلیل ویژگی‌هـای محیطـی-کالبـدی منـاطق دو و هشت؛

– نظریه ی ارتباط جرم با منزلت های اجتماعی: این نظریه نیز قابل استفاده جهـت تحلیـل منـاطق دو، هشت، سه، پنج و هفت است. در این نظریه میزان جرم با برخی از شاخص‌هـای اجتمـاعی، اقتـصادی از جمله بی سوادی، اجاره نشینی، تراکم بالای جمعیت، مهاجرین، غیراستاندارد بودن محل زنـدگی بررسـی می شود (شکوئی، ۱۰۲:۱۳٦۹). که در برخی نقاط این مناطق چون شیخ علی چوپـان، ده پیالـه،کوزه گـری، سعدی، سردزک، عادل آباد، پانصد دستگاه، پودنک، سهل آباد، شریف آباد و غیـره ویژگـی هـای بـالا بـه روشنی قابل درک است؛

– نظریه‌ی محیط فقر: در این دیدگاه شاخص هایی چون کیفیت ونوع مسکن، میـزان بیکـاری و فقـر برای تعیین محیط های فقیرنشین شهر استفاده می شود؛

– نظریه‌ی نواحی آسیب پذیر: این نظریه نیزدر برخی نقاط حاشیه ای و جرم خیز شـیراز ماننـد عـادل آباد، شیخ علی چوپان،شریف آباد می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

از این رو، با در نظر گرفتن نقاط جرم خیز شهر مهمترین هسته ها و کانون‌های جرم خیز را می توان به شرح زیر ارزشیابی نمود:

– محدوده های مسکونی

تفاوت در حوزه های اجتماعی بازتاب عینی اختلاف در وضع اقتصادی -اجتماعی طبقات اجتماعی، وضع خانوادگی و وضع نژادی گروه های انسانی در شهرهاست (فرید، ۱۳۷۳: ۱۵۱). میزان و درصـد قابـل توجهی از بزهکاری ها (۵۸٪)، درون منزل مجرمین و یا پیرامون آن رخ داده که به طور کلی در سطح شهر شیراز پراکنده است. مهمترین کانون های جرم خیز که در محدوده های مـسکونی واقـع اسـت در رتبـه‌ی

نخست عبارت‌اند از: شیح علی چوپان، ده پیاله، کوزه گری، سردزک و سعدی و در مرتبه‌ی بعدی نقـاطی مانند شریف آباد، مهدی آباد (کتس بس) عادل آباد، پانصد دسـتگاه ارتـش، پودنـک، بریجـستون، کوشـک میدان، سهل آباد، میان رود و شهرک والفجر، مکان‌هایی هستند که به عنوان محدوده های مـسکونی جـرم خیز شناسایی شدند. نوع جرایم واقع شده در این محل ها را سرقت، مواد مخدر، جـرایم علیـه اشـخاص واعمال منافی عفت تشکیل می دهند. قابل ذکر است که در محل سکونت مجرمین تعداد جرایم مالی مانند چک برگشتی وکلاهبرداری بسیار کم است

– میدان‌های شهر

میدان‌های قدیمی ومرکزی شهر و خیابان‌های مجاور آن مکان‌های مناسبی برای کج‌روی‌های اجتماعی است. از مشخصات مشترک این میادین و خیابان‌های محلّ تلاقی آنها به شلوغی، رفت و آمد، تعداد قابـل توجه دست‌فروشان و افراد بیکار و ولگرد، محل پیاده و سوار شدن مسافرین درون شهری و برون شهری، نبود تجانس عابرین، اعمّ از زن و مرد، پیر وجوان، بومی و غیر بومی و تمـاس بیـشتر شـهروندان در ایـن محدوده ها اشاره نمود که ساختار فضایی پیجیده و ناهمگونی را بر این بخش حاکم نموده و موجب شده تا امکان کنترل رسمی و غیررسمی کاهش و فعالیت‌های غیر قانونی افراد به حدّ بیشینه برسـد. در مجمـوع میدان‌های واقع در بخش مرکزی شهردارای تعداد بیشتر جرایم نسبت به دیگر نواحی هستند که مهمتـرین آنها عبارت‌اند از: دروازه کازرون، دروازه اصفهان، شاهزاده قاسم و آستانه، که به خاطر تراکم بـیش از حـد جمعیت و فعالیت جرایمی از قبیل سرقت، جرایم علیه اشخاص، جرایم مربوط به منافی عفـت و خـانواده در این مکان‌ها بیشتر از سایر جرایم رخ داده است. به عبارتی حدود چهارده درصد جرایم، در این منـاطق به وقوع پیوسته است.

– معابر و تقاطع ها

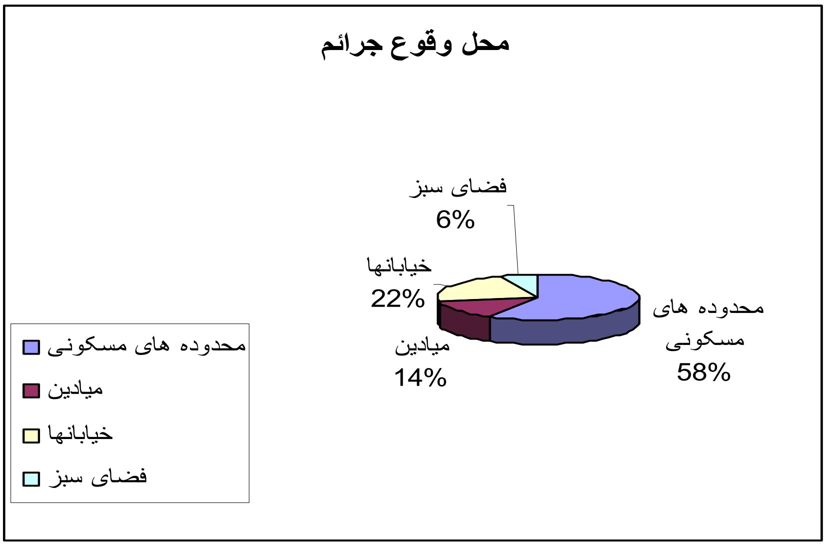
تعداد قابل توجهی از بزه‌کاری‌ها در خیابان‌های اصلی شهر شیراز رخ داده است (۲۲٪). تراکم فعالیـت ها و تردد حجم وسیعی از شهروندان و وجود فرصت های مناسب کجروی در ایـن محـدوده هـا باعـث شده تا افراد کجرو، این مکان‌ها را برای عمل غیر قانونی خود برگزین‌اند. نوع و میزان جرایم در خیابان‌های

شهر یکسان نیست. به عنوان نمونه در خیابان زند،خیابان حضرتی، چهار راه زند، لطفعلی خان زند بیشترین جرایم مربوط به جرایم علیه اشخاص، سرقت و منافی عفت است در صورتی که خیابان تیموری که بـازار عمده فروشان شیراز است، همچنین بازار وکیل و خیابان‌های منشعب از خیابان زند دارای بیشترین جـرایم مالی هستند.

- پارک‌ها و فضاهای سبز

پارک‌ها و فضاهای سبز با این هدف طرّاحی و ساخته می شـوند کـه محلّـی مناسـب بـرای آسـایش شهروندان باشند، تا آنها به دور از تراکم وفشردگی جمعیت در یک فضایی مناسـب بـه تمـدد اعـصاب و روان بپردازند. ولی علی‌رغم اهداف مترتّب بر ساخت و طراحی پارک‌ها، مشاهده می شود کـه ایـن قبیـل مکان‌ها مبدّل به مکانی امن برای فعالیت بزهکاران اجتماعی درآمده و تـا حـد زیـادی کـارآیی خـود را از دست داده اند. در شهر شیراز نیز در پارک‌هایی مانند پارک ولی‌عـصر، پـارک آزادی، پـارک فخرآبـاد و ... جرایمی از قبیل فروش مواد مخدر، اعمال منافی عفـت و اخـاذی بـه وقـوع پیوسـته اسـت. بـه عبـارت دیگرحدود شش درصد از جرایم در این نقاط اتفاق افتاده است (نمودار ٤).

نمودار٤. محل وقوع جرایم

- افزایش میزان جرم در بخش مرکزی شیراز

بخش مرکزی به عنوان مرکز تجاری شهر(CBD) دارای بیشینه‌ای تراکم فضایی است، زیرا مرکز اصلی شبکه‌ی ارتباطی و همچنین بخش اصلی تجارت شهر نیز محسوب می شود (شکویی، ۱۳۸٤: ۱٤۷). از این رو بیشتر نیاز جمعیت شهری را در سطوح مختلف تأمین و تعداد افرادی که به این بخش وارد می شوند از دیگر بخش‌های شهری به مراتب بیشتر است (شکویی، ۱۳۷۷: ۸۷).

تمرکز شدید فعالیت و جمعیت به همراه ساختار فضایی آشفته و نابسامان موجب شده است تا نسبت رفتارهای ناهنجار در این بخش زیاد باشد. افزون بر این، وجود حرم مطهر احمد بن موسی(شاهچراغ) و امامزادگان دیگر در این محدوده‌ی شهری، باعث شده زایران زیادی از اقصی نقاط کشور به این شهر وارد شوند. این حرکت گسترده، که در طول سال انجام می شود، باعث شده تا اطراف حرم به یکی از متراکم ترین نقاط فعالیت و جمعیت شهر تبدیل شود و این مسأله فرصت مناسبی برای قانون شکنان فراهم می آورد تا از فرصت ایجاد شده در جهت فعالیت های غیر قانونی خود استفاده نمایند. جرایمی مانند سرقت، کیف قاپی و جرایمی علیه اشخاص مانند ضرب و جرح در این منطقه زیاد مشاهده می شود. می‌توان گفت، بیشتر مطالعات الگوهای جرم شهری، تمرکز زیاد جرم در نواحی مرکزی شهر را ثبات نموده اند (Dietrich,2008:185). از کل جرایم مورد مطالعه، که در محدوده‌ی مناطق هشت‌گانه‌ی شیراز رخ داده حدود بیست درصد آن در بخش مرکزی بوده است. این درصد با توجه به مساحت کم این محدوده نسبت به مساحت کل شیراز، قابل توجه است.

محدوده‌ی بافت قدیم و مرکزی شهر از شمال به دروازه اصفهان، از یک سوبه خیابان‌های تختی و تیموری و از سوی دیگر به خیابان فردوسی، از جنوب به دروازه کازرون، شاهزاده قاسم، دروازه شاهدایی الله، از شرق به دروازه سعدی، دروازه قصابخانه، فلکه خاتون در خیابان کشتارگاه و از غرب به خیابان توحید، قاآنی شمالی، چهار راه مشیر و خیابان سعدی محدود می‌شود.

برای تعیین میزان جرم در محدوده‌ی مرکزی، تراکم جرم بر واحد سطح تعیین گردید. تراکم جرم در این محدوده حدود ٦/٥ جرم در هر هکتار است. این در حالی است که این رقم برای کل محدوده شیراز حدود سه فقره جرم در هر هکتار است. بیشترین حجم ناهنجاری در این بخش در محدوده‌ی منطقه‌های ۸ و ۳ دیده می شو.د نقاط جرم خیز این محدوده عبارت‌اند از: خیابان زند، چهار راه زند، سردزک،

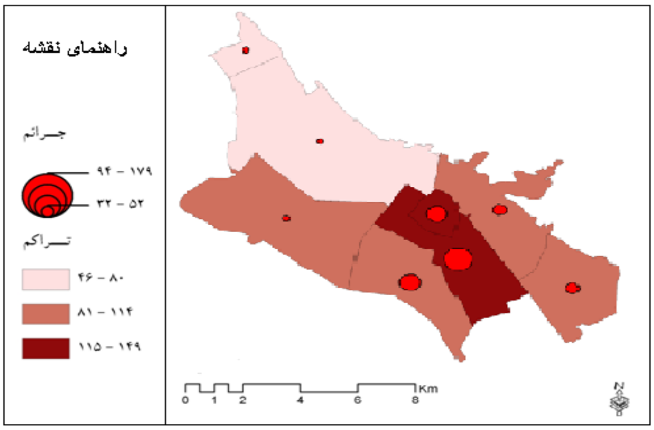
شاهزاده قاسم، بلوار سیبویه، دروازه شاهدایی الله، خیابان لطفعلی خـان زنـد و خیابـان تیمـوری. در ادامـه فرضیه های اصلی پژوهش بررسی شده و چگونگی تأیید یا رد آنها ارائه خواهد شد:

– فرض اول: بین تراکم جمعیت در مناطق مختلف و تعداد جرایم این محدوده ها ارتباط مستقیم وجـود دارد؛ بررسی تعداد جرم در مناطق مختلف نشان می دهد که بیشترین جرم در منطقه‌ی دو و کمترین جـرم در منطقه‌ی شش رخ داده است. همان گونه که در جدول ٤ مشاهده می شود در مناطق مختلف جمعا ٦٣٧ جرم به وقوع پیوسته که ٢٨/١ درصد آن در منطقه ی دو و پنج درصد نیز در منطقه‌ی شش بوده است.

جدول شماره ٤. توزیع فراوانی مناطق مختلف بر حسب جرم‌های به وقوع پیوسته

منطقه	تعداد جرم	رتبه	درصد
١	٥٢	٦	٨/١
٢	١٧٩	١	٢٨/١
٣	٧٩	٤	١٢/٤
٤	٤٩	٧	٧/٧
٥	٨٥	٣	١٣/٤
٦	٣٢	٨	٥
٧	٦٨	٥	١٠/٧
٨	٩٣	٢	١٤/٦
جمع	٦٣٧		١٠٠

نقشه ٢. توزیع تراکم وجرایم ششگانه در مناطق شهرداری شیراز

بررسی تراکم جمعیت در نواحی هشت‌گانه نشان می دهد که بیشترین تراکم مربوط بـه منطقـه دو بـا (١٤٨/٦) و منطقه‌ی هشت (بخش مرکزی) با (١٤٧/٢) و کمترین تراکم نیز مربوط به منطقه‌ی یک است.

جدول ۵. تراکم جمعیت در مناطق هشت‌گانه

منطقه	جمعیت	مساحت(به هکتار)	تراکم	رتبه
١	١٨٧٦٢٨	٤٠٧٠	٤٦/١	٨
٢	١٩٣٨٦٦	١٣٠٥	١٤٨/٦	١
٣	١٧٧٦٦٨	١٦٨٥	١٠٥/٤	٣
٤	٢٦٦٠٣٢	٢٨٦٨	٩٣/٨	٥
٥	١٦٣٠٤٢	١٦٧٦	٩٧/٣	٤
٦	٥١٩٤٩	٨٧٨	٥٩/٢	٧
٧	١٣١٩٥٢	١٥٧٨	٨٣/٦	٦
٨	٥٥١٩٤	٣٧٥	١٤٧/٢	٢

برای بررسی رابطه‌ی بین تراکم و میزان جرم از ضریب هم‌بستگی اسپیرمن استفاده شده است. ضریب هم‌بستگی اسپیرمن به دست آمده از رابطه‌ی بین دو متغیر ٨٦/. است، که بسیار قـوی و مثبـت اسـت. ایـن ضریب در سطح ۹۹ درصد معنی داری است بنابر این، با افزایش تراکم، میزان جرم نیز افزایش می یابد.

– فرض دوم: به نظر می رسد بین ویژگی‌های محیطی نواحی شهری مانند محیطهای خلوت، تاریـک یا شلوغ با تعداد جرم رابطه ی معنی داری وجود دارد.

– تأثیر تاریکی در ارتکاب جرایم شش‌گانه

تاریکی یکی از شاخص‌هایی است که می‌تواند به شدت از کنترل اجتماعی بکاهد. این موضوع باعـث می شود تا احتمال وقوع برخی از جرایم بیشتر شود. نتایج بررسی تأثیر روشنایی یا تاریکی در هـر یـک از گروههای شش‌گانه‌ی جرم در جدول شماره ٦ گنجانده شده است.

جدول ٦. چگونگی ارتباط بین تاریکی و روشنایی محل وقوع گروههای شش‌گانه‌ی جرم

محل وقوع / نوع جرم	تاریکی تعداد	درصد	روشنایی تعداد	درصد	جمع تعداد	درصد
علیه مالکیت	٥	٦	٧٨	٩٤	٨٣	١٠٠
علیه آسایش عمومی	١٣	٣٠/٢	٣٠	٦٩/٨	٤٣	١٠٠
علیه اشخاص	١٨	٢٠/٧	٦٩	٧٩/٣	٨٧	١٠٠
علیه عفت عمومی	١٥	٤١/٦	٢١	٥٨/٤	٣٦	١٠٠
مواد	٣٧	٥٥/٢	٣٠	٤٤/٨	٦٧	١٠٠
سرقت	٥٥	٦٢/٥	٣٣	٣٧/٥	٨٨	١٠٠
جمع	١٤٣		٢٦١		٤٠٤	

نتایج به دست آمده نشان می دهد که ٦٥ درصد مجرمین اعلام کرده اند که جرم آنها در محل روشن اتفاق افتاده است. این در حالی است که ۳۵ درصد پاسخ‌گویان، ارتکاب جرم خود را محل تاریک اعلام کرده اند. نتیجه حاصل از آزمون Binominal نشان می دهد که تفاوت موجود در سطح نود و نه درصد معنی داری است و نتیجه این که بیشترجرایم در محیط‌های روشن اتفاق افتاده است. جدول ۷ نشان دهنده نتایج بالاست.

جدول ۷. آزمون معنی داری تفاوت وقوع جرم در محیط‌های روشن و تاریک

محل جرم	تعداد	درصد	درصد مورد مقایسه	سطح معنی داری
روشن	٢٦٢	٦٥	٥٠	/٠٠٠
تاریک	١٤٢	٣٥	٥٠	
جمع	٤٠٤	١٠٠	١٠٠	

جرایمی مانند سرقت و موادّ مخدر تا حدودی متفاوت‌اند، به این معنی که ٦٢/٥ درصد جرایم مربوط به سرقت و همچنین ٥٥/٢ درصد جرایم مربوط به مواد مخدر در محیط های تاریک یا در محلاتی که در طول شب از روشنایی مناسبی برخوردار نیستند، اتفاق افتاده است. جرایمی که تاریکی محل در وقوع آنها تأثیر چندان ندارد عبارت‌اند از: جرایم علیه مالکیت و اموال مانند چک بلا محل، کلاهبرداری، خیانت در

امانت با شش درصد و جرایم مربوط به جرایم علیه اشخاص مانند درگیری، ضرب وجرح با ۲۰/۷ درصد و دیگر جرایم مانند جرایم مربوط به علیه مصالح و آسایش عمومی، جرایم مربـوط بـه خـانواده و عفـت عمومی را می توان نام برد.

- ارتباط شلوغی و خلوتی محل وقوع گروههای شش‌گانه‌ی جرم

در آزمون معنی داری تفاوت وقوع جرم در محیط‌های شلوغ و خلوت شصت درصد از پاسـخ‌گویـان بیان کرده‌اند که جرم آنها در محیط خلوت رخ داده است. و (۴۰٪) نیز محـل جـرم خـود را محـیط‌هـای شلوغ و پر ازدحام دانسته اند. بر اساس آزمون Binominal این نتیجه در سطح نود ونه درصد معنی داری بوده و قابل تعمیم به کل جامعه‌ی آماری است.

جدول ۸. آزمون معنی داری تفاوت وقوع جرم در محیط‌های شلوغ و خلوت

محل جرم	تعداد	درصد	درصد مورد مقایسه	سطح معنی داری
شلوغ	۱۶۲	۴۰	۵۰	/۰۰۰
خلوت	۲۴۲	۶۰	۵۰	
جمع	۴۰۴	۱۰۰	۱۰۰	

جدول ۹. ارتباط گروههای شش‌گانه‌ی جرم با شلوغی و خلوتی محل آنها

محل وقوع / نوع جرم	محل شلوغ تعداد	محل شلوغ درصد	محل خلوت تعداد	محل خلوت درصد	جمع تعداد	جمع درصد
علیه مالکیت	۲۶	۳۱/۳	۵۷	۶۸/۶	۸۳	۱۰۰
علیه آسایش عمومی	۸	۱۸/۶	۳۵	۸۱/۴	۴۳	۱۰۰
علیه اشخاص	۵۶	۶۴	۳۱	۳۶	۸۷	۱۰۰
علیه عفت عمومی	۴	۱۱	۳۲	۸۹	۳۶	۱۰۰
مواد	۳۹	۵۸	۲۸	۴۲	۶۷	۱۰۰
سرقت	۲۸	۳۲	۶۰	۶۸	۸۸	۱۰۰
جمع	۱۶۱		۲۴۳		۴۰۵	

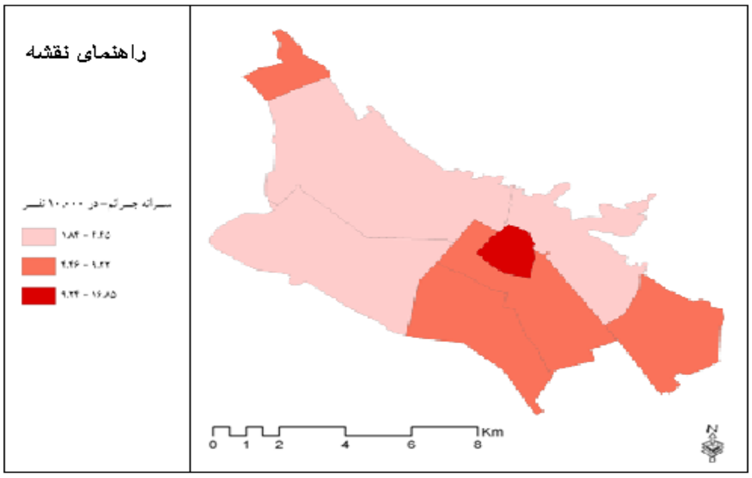
در مقایسه با ویژگی تاریکی، خلوتی محل وقوع جرایم، از اهمیت نسبتاً بیشتری برخوردار است. جرم مربوط به خانواده و عفت عمومی بیش از آن‌که متکی به تاریکی باشد به عامل خلوتی محل نیازمند است. هشتاد و نه درصد مجرمان عفت عمومی مکان جرم خود را دارای ویژگی خلوت دانسته اند. جرایم مربوط به مصالح و آسایش عمومی از قبیل رشوه، جعل از دیگر جرایمی است که به محیط خلوت نیازمند است. حدود هشتاد دو درصد مجرمان مربوط به مصالح عمومی مکان جرم خود را دارای ویژگی خلوت دانسته اند. سرقت نیز از دیگر جرم‌هایی است که به محیط خلوت نیازمند است، حتی در بسیاری از موارد بدون محیط خلوت، سرقت امکان پذیر نیست. به گونه‌ای که، بیش از شصت و هشت درصد پاسخ‌گویان مکان جرم خود را دارای ویژگی خلوت دانسته اند. از سوی دیگر، جرایم مربوط به جرایم علیه اشخاص چون ضرب، قتل، درگیری بیشتر در محلات و یا نقاط پر ازدحام رخ داده اند. شاهد این گفتار وجود درگیری‌های گسترده در نقاط و محلات شلوغ شهر شیراز از جمله دروازه کازرون، دروازه اصفهان، چهار راه زند و محلاتی همچون ده‌پیاله، سعدی، شیخ علی چوپان، کوزه‌گری و غیره است شصت و چهار درصد پاسخ‌گویان مکان جرم خود را دارای ویژگی شلوغ دانسته اند. به عبارتی محلات متراکم با ساختار کالبدی نامناسب سبب ازدحام و تراکم بیش از حد کوچه ها و خیابان ها شده و این موضوع موجبات تنش و درگیری‌های متعددی را به ویژه در فصل تابستان، که همراه با تعطیلی مراکز آموزشی است، فراهم آورده است. علاوه بر این جرایم مربوط به مواد مخدر نیز به خلوت بودن محل بستگی نداشته و در بعضی مواقع مکان‌های پر ازدحام و شلوغ در ایجاد این جرایم مؤثرتر عمل می کنند. شصت درصد از پاسخ‌گویان مکان جرم خود را دارای ویژگی شلوغ بیان کرده اند.

- ارتباط میزان جرم و تراکم جمعیت در مناطق مختلف شهر شیراز

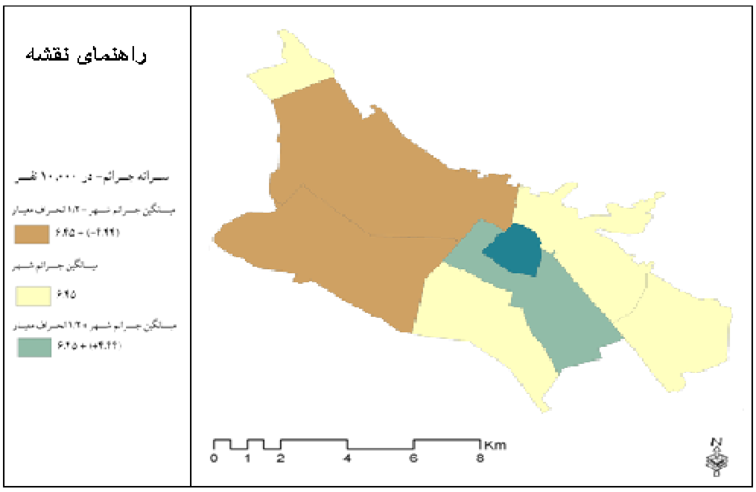
برای بررسی ارتباط میزان جرم به نسبت تعداد جمعیت، سرانه و تراکم هر منطقه نقشه های ۲ ، ۳، ٤ و ٥ تهیه گردید. این نقشه ها تراکم جرم در هر منطقه را به نسبت تعداد جمعیت این مناطق نشان می دهند در مجموع بیشترین تراکم جمعیت به ترتیب در مناطق ۲، ۸، ۳، ٥، ٤ و۷ بوده است. از طرف دیگر بخش های شمالی و شمال غربی شهر دارای تراکم جمعیتی کمتری نسبت به نواحی داخلی، جنوبی و شرقی است. بیشترین تراکم جرم در محلات شیخ علی چوپان، ده پیاله، کوزه گری از منطقه دو و سردزک و

اطراف حرم مطهر و محلهی سعدی در منطقهی سه بوده اســت، کـه ایـن نـواحی دارای بیـشترین تـراکم جمعیت نیز محسوب می شوند. کمترین نسبت جرم به ترتیب در بخش‌هایی از مناطق شش، یک و چهار رخ داده است تحلیل نقشه های تراکم جرم (به ازای جمعیت و واحد سطح) ارتباط مـستقیم و مثبـت تـراکم جمعیت در نواحی مختلف شهر و تعداد جرم ارتکابی در هر منطقه را به خوبی نشان می دهد.

نقشه ۳. توزیع سرانه‌ی جرایم شش‌گانه در مناطق شهرداری شیراز

نقشه ٤. میانگین سرانه‌ی جرایم شش‌گانه در مناطق شهرداری شیراز

٤. نتیجه‌گیری

به طور کلی در تحلیل ویژگی‌های مناطق هشت‌گانه‌ی شهر شیراز در میزان و نوع جرم؛ نتایج زیر حاصل شد: در ارتباط با نوع جرم و منزلت‌های اجتماعی مناطق دو، هشت، سه، پنج و هفت قابل طرح‌اند. در این ارتباط میزان جرم با برخی از شاخص‌های اجتماعی– اقتصادی از جمله: بی سوادی، اجاره نشینی، تراکم بالای جمعیت، مهاجرت، غیر استاندارد بودن محل زندگی بررسی می‌شود (شکوئی، ١٣٦٩: ١٠٢) که در برخی نقاط این مناطق چون شیخ علی چوپان، ده‌پیاله، کوزه‌گری، سعدی، سردزک، عادل آباد، پانصد دستگاه، پودنک، سهل‌آباد و شریف‌آباد ویژگی‌های بالا به روشنی قابل درک است. از طرف دیگر جرایم مناطق یک و شش را عمدتا جرایم مالی (جرایم یقه سفیدان) تشکیل می‌دهند که به وسیله‌ی افراد با نفوذ و بازاری انجام می‌گیرد.

برای بررسی ارتباط جرم با تراکم جمعیت، فعالیت و همچنین تحلیل ویژگی‌های محیطی–کالبدی؛ مناطق دو و هشت قابل طرح‌اند، به گونه‌ای که رابطه‌ی معنی داری بین تراکم بالای جمعیت، میزان سواد و نوع و میزان جرایم وجود دارد، یعنی هرچه تراکم جمعیت بالاتر باشد و از سویی سطح سواد پایین تر، میزان ارتکاب به جرم بیشتر است، نتایج تحقیق، نشان دهنده‌ی وجود ارتباط معنی‌دار بین ارتکاب جرایم و روشنایی و تاریکی محل وقوع جرم است. هر چند بیشتر جرایم به شرایط و ویژگی تاریکی، چندان متکی نیستند، ولی برخی از آنها تا حدود زیادی در محیط‌های تاریک و بدون روشنایی اتفاق می افتند. به عنوان نمونه حدود ٦٢/٥ درصد جرایم مربوط به سرقت در مناطق تاریک و یا مناطقی که روشنایی مناسبی نداشته اند، رخ داده است. البته در جرایمی مانند سرقت عامل خلوت بودن از تاریکی محل مهمتر است حدودشصت و هشت درصد سارقین، مکان سرقت خود را دارای ویژگی خلوت اعلام کرده اند. از طرف دیگر برخی از جرایم بیشتر در مناطق و نواحی پر جمعیت شهر رخ می دهند. به عنوان مثال جرایم علیه اشخاص مانند درگیری، ضرب و جرح بیشتر در مکان‌های شلوغ شهر رخ داده است، به گونه‌ای که شصت و چهار درصد پاسخ‌گویان مکان وقوع جرم خود را اماکن شلوغ شهر معرفی کرده اند، که این موضع بیانگر این موضوع است که نقاط پرازدحام و متراکم، برخوردهای اجتماعی و رفتاری را افزایش و بروز رفتارهای ناهنجار در مناطق و نواحی متراکم را سبب می شود. همچنین ازدحام جمعیت به عنوان یکی از موانع کنترل اجتماعی محسوب و موجب از هم گسیختگی روابط افراد شده و بنابراین به عنوان

عاملی مثبت و مؤثر در بروز جرم عمل می کند. تنوع کارکردها و فعالیت ها در بخش مرکزی شهر شیراز که تا حدود زیادی منطبق با بافت قدیم نیز هست، مسائل گسترده ای را بر بافت فرسوده تحمیل کرده است. علاوه بر مناطق مرکزی شهر، مناطق حاشیه نشین نیز رقم قابل توجهی از بزهکاری‌ها را به خود اختصاص داده اند، نقاط ناشناسی که بنا به شرایط خاص زندگی شهری، بالا بودن نرخ بیکاری، مشکلات سازگاری با محیط اجتماعی، دوگانگی یا چند گانگی فرهنگی، همراه با فقر اقتصادی انحرافات اجتماعی را افزایش می دهد. در نهایت یافته های این پژوهش، مؤیّد وجود رابطه‌ی معنی دار بین جرم با شاخص‌هایی چون تراکم جمعیت، زاغه نشینی، کیفیت مسکن، مهاجرت، فعالیت و نوع شغل، منزلت های اجتماعی، محیط زندگی و نواحی آسیب پذیر است.

کتابنامه

۱. احمدی، حبیب. (۱۳۸۷). *جامعه شناسی انحرافات*. تهران: انتشارات سمت.

۲. ـــــــــــــ . (۱۳۸۲). *روان شناسی اجتماعی*. شیراز: انتشارات دانشگاه شیراز.

۳. رحیمی، نادر.(۱۳۸۵). *بررسی توزیع فضایی جرم در شهر کرج*. پایان نامه دوره کارشناسی ارشد جغرافیا. دانشگاه اصفهان.

٤. سازمان زندانها و اقدامات تامینی و تربیتی کشور. (۱۳۸۵). آمار و اطلاعات مربوط به زندانیان کشور.

۵. شکویی، حسین. (۱۳۸٤). *مبانی جغرافیای شهری*. تهران: دانشگاه پیام نور.

٦. ـــــــــــــ . (۱۳۷۷). *دیدگاههای نودر جغرافیای شهری*. تهران: سمت.

۷. ـــــــــــــ . (۱۳٦۹). *جغرافیای اجتماعی شهرها* (اکولوژی اجتماعی شهر). تهران: جهاد دانشگاهی.

۸. شیعه. اسماعیل. (۱۳۷۷). *مقدمه ای بر مبانی برنامه ریزی شهری*. تهران: دانشگاه علم و صنعت.

۹. فرید، یدالله.(۱۳۷۳). *جغرافیا و شهرشناسی*. تبریز: انتشارات دانشگاه تبریز.

۱۰. کلانتری، محسن. (۱۳۸۰). *بررسی جغرافیایی جرم در شهر تهران*. پایان نامه‌ی دوره دکتری برنامه ریزی شهری دانشگاه تهران.

١١. کلانتری، محسن و توکلی، مهدی . (١٣٨٦). *شناسایی کانون‌های جرم خیز شهری*. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم. شماره دوم.

١٢. کی نیا، مهدی.(١٣٧٩). *مبانی جرم شناسی*. سه جلد. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

١٣. مافی، عزت الله. (١٣٧٨). *جغرافیای تطبیقی پاتولوژی شهری (وین _مشهد)*. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی شماره ٥٢ و ٥٣. مشهد: انتشارات آستان قدس.

١٤. معاونت فنی و شهر سازی شهرداری شیراز.(١٣٨٦).*مطالعات اجتماعی_ اقتصادی مناطق مختلف شهر شیراز* (باز نگری طرح تفضیلی مناطق شهری).

١٥. معاونت فنی و شهرسازی شهرداری شیراز.(١٣٨٧). *مطالعات باز نگری طرح تفضیلی شهر شیراز* . سند راهنمای توسعه‌ی شهر(٤ جلد).

١٦. مغانی رحیمی، بهنام.(١٣٨٩). *بررسی پراکنش فضایی جرم در شهر شیراز*. پایان نامه دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه اصفهان. استادان راهنما: دکتر مسعود تقوایی و دکتر اصغر ضرابی.

17. Ackerman, William,(2004*), a Assesing Spatial Pattern of Crime in Lima*, Ohio, Cities journal, Volume21, Issue5, pages 423-437.
18. Cozen, p. (2007), *Planing, Crime and Urban Sustainability*.In Sustainable Development and planning III Volume I.Wit Transaction on Ecology and the Enviorenment Volum 102.eds Kungolas, A., Bribbia, c.and beriatos, E., 187-196.
19. Dietrich, Ober Willer,(2008), *Comparing Spatial Patterns Of Robbery* :Evidence Frome a Western and an Eastern European City, Cities journal, Volume25, Issue4, pages 185-196.
20. Luc Anselin, Jacqueline Cohen, David Cook, Wilpen Gorr, and George Tita , (2000*), Spatial Analysesof Crime*, MEASUREMENT AND ANALYSIS OF CRIME AND JUSTICE, 213-262.
21. Meagan Elizabeth Cahill, (2004), *Geographies of Urban Crime: An Intraurban Study of Crime in Nashville, TN; Portland, OR;* and Tucson, 2-197.